

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ НАУК
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ І ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ І КУЛЬТУРИ**

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

Навчально-методичною радою ІДГУ
Протокол № 4 від 15.01 2019 р.

Голова НМР Н. М. Кольцун Н. М. Кольцун

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Війни в європейській історії (XVI – XIX ст.)

(назва навчальної дисципліни)

освітній ступінь бакалавр
(назва освітнього ступеня)

галузь знань 01 Освіта/Педагогіка, 03 Гуманітарні науки
(шифр і назва галузі знань)

спеціальність 014 Середня освіта (014.03 Історія), 032 Історія та археологія
(код і назва спеціальності)

освітня програма Середня освіта: історія
(назва освітньої програми)

освітня програма Історія та археологія: історія. (Європейські студії зі знанням
англійської мови)
(назва освітньої програми)

тип дисципліни вибіркова
(обов'язкова / вибіркова / факультативна)

ПОГОДЖЕНО:

Гарант освітньо-професійної програми

 Дрогдов В.В.
(підпис, ініціали, прізвище)

РЕКОМЕНДОВАНО:

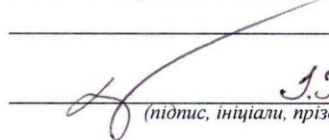
кафедрою української і всесвітньої історії та культури

протокол № 8 від 10.07.19

Завідувач кафедри В.Г. Церковна
(підпис, ініціали, прізвище)

ПОГОДЖЕНО:

Голова науково-методичної ради факультету

 І.Б. Жиганск
(підпис, ініціали, прізвище)

Розробники програми:

Татаринов Іван Євгенович, кандидат історичних наук, ст. викладач кафедри української і всесвітньої історії та культури

Рецензенти програми:

Церковна Віра Георгіївна, кандидат історичних наук, завідувач кафедри української і всесвітньої історії та культури.

1. ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна	Заочна
Кількість кредитів:4	<i>Лекції:</i>	
	26	6
Модуль:1	<i>Практичні заняття:</i>	
Загальна кількість годин:120		
Рік вивчення дисципліни за навчальним планом:3-4	<i>Лабораторні заняття:</i>	
Семестр:6-8	<i>Семінарські заняття:</i>	
	22	6
Тижневе навантаження (год.):	<i>Консультації:</i>	
- аудиторне: 3		
- самостійна робота: 5	<i>Індивідуальні заняття:</i>	
Форма підсумкового контролю:залік		
Мова навчання:українська	<i>Самостійна робота:</i>	
	72	108

2. МЕТА ДИСЦИПЛІНИ

Предмет вивчення навчальної дисципліни: європейські війни, військове мистецтво, організація та тактика армій Європи в XVI–XIX ст.

Метою вивчення дисципліни є: формування у студентів системи знань про місце та роль війни в новій історії країн Європи, еволюцію військової справи, методів і форм ведення війни у XVI – XIX ст.

Передумови для вивчення дисципліни: немає

Міждисциплінарні зв'язки: Історія України та української культури, Історія західної цивілізації, Історія країн Центрально-Східної Європи, Нова та новітня історія країн Західної Європи та Північної Америки.

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен набути такі результати навчання:

- Знання:** знати основні етапи розвитку військової справи в країнах Європи; знати особливості та характер війн в період Нового часу; знати зміни в стратегії та тактиці сухопутного та морського бою протягом XVI – XIX ст.; знати види озброєння, роди військ, військову організацію та уніформу європейських армій.
- Уміння:** вміти виявити роль окремих військових конфліктів в європейській історії XVI – XIX ст.; вміти аналізувати значення застосування вогнепальної зброї в розвитку воєнного мистецтва; вміти встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між політичними

процесами та військовими конфліктами в Європі; вміти порівнювати способи ведення бою різними арміями, робити висновки щодо причин перемоги армії у війні.

3. *Комунікація*: використовувати набуті знання при веденні наукових дискусій з питань історії війн; створювати умови для комунікації із представниками наукових, громадських, релігійних і національно-культурних організацій; застосовувати набуті знання та вміння з основних питань військової історії для формування відповідних знань та вмінь учнів.
4. *Автономність та відповідальність*: виконувати індивідуальні науково-дослідні завдання з відповідної проблематики, виявляти самостійність і соціальну відповідальність, громадянські та патріотичні чесноти при виконанні функціональних обов'язків.

4. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Назви модулів / тем	Кількість годин (денна форма навчання)							Кількість годин (заочна форма навчання)						
		Аудиторні	Лекції	Семінарські (практичні)	Лабораторні	Консультації	Індивідуальні заняття	Самостійна робота	Аудиторні	Лекції	Семінарські (практичні)	Лабораторні	Консультації	Індивідуальні заняття	Самостійна робота
1	Війни першої половини XVI ст.	4	2	2	-	-	-	6	2	2	-	-	-	-	8
2	Військові конфлікти другої половини XVI – початку XVII ст.	4	2	2	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	12
3	Війни першої половини XVII ст. в Західній Європі.	4	2	2	-	-	-	6	2	2	-	-	-	-	8
4	Збройні зіткнення в Східній Європі у XVII ст.	6	4	2	-	-	-	6	2	-	2	-	-	-	8
5	Військові конфлікти та розвиток військової справи в Європі в другій половині XVII ст.	4	2	2	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	8
6	Європейські війни початку XVIII ст.	4	2	2	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	12
7	Європейські військові конфлікти середини-кінця XVIII ст.	4	2	2	-	-	-	6	2	-	2	-	-	-	8
8	Війни Франції доби революції та імперії	6	4	2	-	-	-	8	2	2	-	-	-	-	8
9	Військові конфлікти в Європі у другій половині XIX ст.	4	2	2	-	-	-	6	2	-	2	-	-	-	8

10	Етапи розвитку військового кораблебудування та воєнно-морського мистецтва в XVI–XIX ст.	4	2	2	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	12
11	Еволюція уніформи європейських армій в XVII–XIX ст.	4	2	2	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	12
Проміжний контроль		-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	4
Разом:		48	26	22				72	12	6	6	-	-	-	108

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

5.1. Зміст навчальної дисципліни за темами

Тема № 1: Війни першої половини XVI ст.

Військово-політична обстановка в Європі. Військові конфлікти в Західній Європі. Італійські війни (1494-1559 рр.). Війни в Східній Європі. Литовсько-Московські війни. Походи османів. Військове мистецтво першої половини XVI ст. (комплектування армій, роди військ, озброєння, стратегія і тактика).

Тема № 2: Військові конфлікти другої половини XVI – початку XVII ст.

Міжнародне становище в Європі. Релігійні війни у Франції (1562-1598 рр.). Нідерландська Революція (1566-1609 рр.). Війни в Східній Європі (Лівонська війна 1558 - 1583 рр., Османські завоювання). Розвиток військової справи в другій половині XVI ст. Система Моріца Оранського.

Тема № 3: Війни першої половини XVII ст. в Західній Європі.

Міжнародні відносини та військові конфлікти першої половини XVII ст. Тридцятирічна війна (1618-1648 рр.). Військові дії в ході Англійської революції. Мілітарна справа першої половини XVII ст. в Західній Європі. Військова система Густава II Адольфа. Фортифікація та облога справа.

Тема № 4: Збройні зіткнення в Східній Європі у XVII ст.

Польсько-московські конфлікти в XVII ст. Армії протидіючих сторін. Війни за панування в Прибалтиці. Армія Османської імперії. Походи в Європу в XVII ст. Запорозьке козацтво: організація, структура, чисельність, озброєння, способи ведення бою. Гетьман Петро Конашевич Сагайдачний. Морські походи. Московський похід 1618 р. Хотинська битва 1621 р. Воєнна справа козацького війська періоду Хмельниччини. Богдан Хмельницький як полководець.

Тема № 5: Військові конфлікти та розвиток військової справи в Європі в другій половині XVII ст.

Міжнародні відносини в Західній Європі після Вестфальського миру. Війни Людовіка XIV. Турецькі війни другої половини XVII ст. Організація та комплектування збройних сил. Озброєння і тактика європейських армій. Військова система Людовіка XIV.

Тема № 6: Європейські війни початку XVIII ст.

Війна за іспанську спадщину 1701-1714 рр. Північна війна 1700-1721 рр. Війна за польську спадщину 1733-1738 рр. Розвиток військової справи в першій половині XVIII ст. Шведська, російська та французька армії.

Тема № 7: Європейські військові конфлікти середини-кінця XVIII ст.

Основні суперечності європейських держав. Війна за Австрійську спадщину (1740-1748 рр.). Семирічна війна 1756-1763 рр. Турецькі війни другої пол. XVIII ст. Військова справа середини-кінця XVIII ст. Армія Фрідріха Великого.

Тема № 8: Війни Франції доби революції та імперії

Основні військові кампанії Наполеона. Піхота в епоху наполеонівських війни (озброєння, тактика). Кавалерія в епоху наполеонівських війни (озброєння, тактика). Артилерія в епоху наполеонівських війни. Система Грібовалія.

Тема № 9: Військові конфлікти в Європі у другій половині XIX ст.

Військово-політична ситуація в Європі після Наполеонівських війни. Повстання 1847-1850 рр. Кримська війна 1854-1856 рр. Війни за об'єднання Німеччини. Франко-пруська війна 1870-1871 рр. Нарізна зброя та переозброєння європейських армій. Поява скорострільної зброї. Зростання ролі артилерії в бою. Розвиток військової техніки та засобів зв'язку. Стратегія й тактика бойових дій. Зміни в управлінні армією.

Тема № 10: Етапи розвитку військового кораблебудування та воєнно-морського мистецтва в XVI–XIX ст.

Вплив великих географічних відкриттів та застосування вогнепальної зброї на розвиток кораблебудування. Вітрильний флот XVI–XVII ст. Морський бій при Лепанто (1571 р.). Розгром іспанської «Непереможної армади» (1588 р.). Англійський військовий флот та його вдосконалення. Англо-голландські війни XVII ст. Будівництво перших лінійних кораблів. Стандартизація корабельної артилерії. Військовий парусний флот XVIII – першої половини XIX ст. Лінійна тактика морського бою. Тактика морського бою наприкінці XVIII – на початку XIX ст. Трафальгарська битва (1805 р.). Застосування парового двигуна в кораблебудуванні. Синопська битва (1853 р.). Нові методи морського бою в середині XIX ст.

Тема № 11: Зародження та еволюція уніформи європейських армій в XVII–XIX ст.

Військова та цивільна мода XVI ст. Одяг військ в XVII ст. Передумови виникнення військового мундира. Військова уніформа XVIII ст. Епоха «війни в мереживах». Зміни у військовій уніформі в останній третині XVIII ст. Введення практичної уніформи. Військова уніформа після французької революції. Військовий мундир XIX ст.

5.2. Тематика семінарських (практичних, лабораторних) занять.

Тема № 1: Війни першої половини XVI ст.

Тема № 2: Військові конфлікти другої половини XVI – початку XVII ст.

Тема № 3: Війни першої половини XVII ст. в Західній Європі.

Тема № 4: Збройні зіткнення в Східній Європі у XVII ст.

Тема № 5: Військові конфлікти та розвиток військової справи в Європі в другій половині XVII ст.

Тема № 6: Європейські війни початку XVIII ст.

Тема № 7: Європейські військові конфлікти середини-кінця XVIII ст.

Тема № 8: Війни Франції доби революції та імперії

Тема № 9: Військові конфлікти в Європі у другій половині XIX ст.

Тема № 10: Етапи розвитку військового кораблебудування та воєнно-морського мистецтва в XVI–XIX ст.

Тема № 11: Зародження та еволюція уніформи європейських армій в XVII–XIX ст.

5.3. Організація самостійної роботи студентів.

№ з/п	Вид роботи	Кількість годин		Форми звітності
		денна	заочна	
1.	Підготовка до лекційних та семінарських занять	30	8	Конспект
2.	Підготовка до проміжного контролю	4	4	Модульна контрольна робота
3.	Виконання індивідуальних завдань: - підготовка 2 рефератів з обраної тематики; - складання термінологічного словника; - опрацювання тем для самостійного вивчення.	20	20	Реферати
		18	18	Термінологічний словник
		-	58	Конспект
Разом		72	108	

Тематика індивідуальних (групових) завдань

Тематика рефератів:

1. Ручна вогнепальна зброя XVI–XVIII ст.;
2. Європейська кіннота XVI–XVIII ст.;
3. Фортифікаційна справа XVI–XVIII ст.;
4. Європейські армії в Тридцятирічній війні 1618–1648 рр.;
5. Семирічна війна 1756–1763 рр.: стратегія й тактика європейських армій;
6. Військові кампанії Наполеона Бонапарта;
7. Піхота, кавалерія та артилерія епохи Наполеонівських війн;
8. Гвардія Наполеона Бонапарта;
9. Російська та шведська армії у Північній війні 1700–1721 рр.;
10. Російська армія у війнах проти Туреччини XVIII–XIX ст.;
11. Війни на американському континенті XVII – XIX ст.;
12. Парусний флот XVI–XVIII ст.;
13. Військово-морська справа XIX ст.;
14. Європейський мундир XVIII ст.;
15. Європейський мундир XIX ст.;
16. Вогнепальна зброя та артилерія другої половини XIX ст.;
17. Українське козацьке військо в період Хмельниччини.

Ключові слова для термінологічного словника

Аркебуза, мушкет, мушкетон, калібр, швейцарські найманці, гауфен, ландскнехти, іспанська терція, батальйон, рейтари, караколь, моріон, кабассет, алебарда, піка, палаши, кулевріна, «педреро», мортира, контрескарп, гласіс, рондель, бастіон, равелін, куртина, кавальєр, горнверк, династична війна, фузея, гренадер, ескадрон, лінійна тактика, фірфенлейн, апрош, армійський корпус, вольтижер, кінні карабінери, кірасири, драгуни, улани, кінна артилерія,

«Система XI року», бій з перегорнутим фронтом, нарізна зброя, штуцер, стрілецький ланцюг, військова дільниця, каррака, каравела, бусс, галеас, галеон, фрегат, лінійний корабель, корвет, флейт, тартана, бригантина, кліпер, каронада, колісний пароплав, лінія баталії, рангоут, такелаж, жустокор, однобортний мундир, двобортний мундир, карпус, трикорн, бікорн, ківер, ментик, доломан, чакчири, рейтузи, шинель, кольбак, еполет, погон.

6. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

- 6.1. *Форми поточного контролю:* семінарські заняття, індивідуальні завдання.
 6.2. *Форми проміжного контролю:* модульна контрольна робота.
 6.3. *Форми підсумкового контролю:* залік.

7. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Поточний контроль рівня знань студентів передбачає перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Поточний контроль здійснюється за напрямками:

- контроль за систематичністю й активністю роботи на семінарських заняттях;
- контроль за рівнем засвоєння та творчого опрацювання у вигляді індивідуальних завдань.

Модульна контрольна робота проводиться в письмовій формі та включає два теоретичні питання, відповіді на які дають можливість оцінити рівень оволодіння теоретичним матеріалом.

Зразок завдання:

1. Дати визначення поняття: мушкет, мортира, вольтижер, бригантина, двобортний мундир
2. Розкрити питання: Військова система Густава II Адольфа.

8. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

8.1. *Шкала та критерії оцінювання знань студентів.*

Переведення підсумкового балу за 100-бальною шкалою оцінювання в підсумкову оцінку за традиційною шкалою

Підсумковий бал	Оцінка за традиційною шкалою
90-100	зараховано
70-89	
51-69	
26-50	не зараховано
1-25	

Схема розподілу балів

Максимальна кількість балів	70 балів (поточний контроль) – середньозважений бал оцінок за відповіді на семінарських заняттях та виконання індивідуальних завдань, який переводиться у	30 балів (проміжний контроль) – за результатами виконання модульної
------------------------------------	--	--

	100-бальну шкалу з ваговим коефіцієнтом.0,7	контрольної роботи
Мінімальний пороговий рівень	35 балів (поточний контроль)	16 балів (проміжний контроль)

8.2. Критерії оцінювання під час аудиторних занять

Оцінка	Критерії оцінювання навчальних досягнень
5 балів	Оцінюється робота студента, який у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу, вільно послуговується науковою термінологією, розв'язує задачі стандартним або оригінальним способом, наводить аргументи на підтвердження власних думок, здійснює аналіз та робить висновки.
4 бали	Оцінюється робота студента, який достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає, в основному розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу, розв'язує задачі стандартним способом, послуговується науковою термінологією. Але при висвітленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі неістотні неточності та незначні помилки.
3 бали	Оцінюється робота студента, який відтворює значну частину навчального матеріалу, висвітлює його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень, записує основні формули, рівняння, закони. Не здатний до глибокого, всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, не користується необхідною літературою, допускає істотні неточності та помилки.
2 бали	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом у достатньому обсязі, проте фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає окремі питання навчальної дисципліни, не розкриває зміст теоретичних питань і практичних завдань.
1 бал	Оцінюється робота студента, який не в змозі викласти зміст більшості питань теми та курсу, володіє навчальним матеріалом на рівні розпізнавання явищ, допускає істотні помилки, відповідає на запитання, що потребують однослівної відповіді.
0 балів	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його висвітлити, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань.

8.3. Критерії оцінювання індивідуальних завдань

Вид	Максимальна кількість балів
Реферат	5
Реферат	5
Словник	5

Оцінювання *реферату* здійснюється за такими критеріями: самостійність та оригінальність дослідження, виконання поставлених автором завдань, здатність здійснювати узагальнення на основі опрацювання теоретичного матеріалу та відсутність помилок при оформленні цитування й посилань на

джерела. Критеріями оцінювання *словнику* є правильність та повнота визначення термінів.

8.4. Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Максимальна кількість балів за відповідь на 1 питання складає 15 балів. Критеріями оцінювання є: повнота відповіді, здатність критичного аналізу теоретичного матеріалу, вміння наводити аргументи та робити висновки.

8.5. Критерії оцінювання під час підсумкового контролю

Підсумкова оцінка виставляється за результатами поточного та проміжного контролю.

9. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА
Наочний матеріал у вигляді ілюстрацій, ноутбук, проектор для демонстрації фільмів.

10. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

10.1. Основні джерела

1. Алексинский Д. П. Всадники войны: Книга первая. Кавалерия Европы / Алексинский Д.П., Жуков К.А., Бутягин А.М., Коровкин Д.С. – СПб. : ООО «Издательство «Полигон», 2005. – 488 с.; ил.
2. Бехайм В. Энциклопедия оружия (Руководство по оружиюведению. Оружейное дело в его историческом развитии от начала средних веков до конца XVIII в.) : [Электронный ресурс] / Вендален Бехайм. – СПб. : АО "Санкт-Петербург оркестр", 1995. – Режим доступа до вид.: <http://Annales.info/evrope/behaym/behaym.htm>
3. Болсуновський Л.І. Воєнна історія. Навчальний посібник : [у 2-х ч.] / Л.І. Болсуновський. – Частина I. – Одеса, 2012. – 348 с.
4. Винклер П. фон Иллюстрированная история оружия / Павел фон Винклер. – М. : Эксмо, 2010. – 256 с.: ил.
5. Военный энциклопедический словарь : [в 2 томах] / Редкол.: А.П. Горкин, В.А. Золотарев, В.М. Карев и др. – М. : Большая Российская энциклопедия, «РИПОЛ КЛАССИК», 2001. – Т.1. – 848 с.; Т. 2. – 816 с.
6. Все войны мировой истории по Харперской энциклопедии военной истории Р.-Э. Дюпюи и Т.-Н. Дюпюи. Кн. 3. – СПб. : ООО «Издательство «Полигон», 2004. – 596, [4] с., ил.
7. Голицын Н.С. Великие полководцы истории : [в 2-х ч.] / Николай Сергеевич Голицын. – Ч. 2 : Великие полководцы новых времен. – СПб. : Тип. товарищества «Общественная польза», 1875. – 197 с.
8. Голицын Н. С. Всеобщая военная история новейших времен : [в 2-х ч.] / Николай Сергеевич Голицын. – СПб. : Тип. Товарищества «Общественная польза», 1872–1875.
9. Голицын Н. С. Всеобщая военная история новых времен : [в 3-х ч.] / Николай Сергеевич Голицын. – СПб. : Тип. А. Траншеля, 1872–1874.
10. Дельбрюк Г. История военного искусства в рамках политической истории : [в 4-х т.]; Пер. с нем. / Ганс Дельбрюк. – Т. 4 : Новое время. – СПб. : Наука, 2001. – 368 с.
11. Денисон Дж. Т. История конницы : [Электронный ресурс] / Джордж Тэйлор Деннисон. – М. : АСТ, 2001. – Режим доступа до вид.: <http://militera.lib.ru/h/denison/index.html>
12. Дюпюи Р.Э. Всемирная история войн : [в 4- кн.] / Р. Эрнест Дюпюи, Тревор Н. Дюпюи. – Кн. 2 : 1400 год – 1800 год. – М.; СПб : Полигон–АСТ, 1997. – 895 с.
13. Дюпюи Р.Э. Всемирная история войн : [в 4- кн.] / Р. Эрнест Дюпюи, Тревор Н. Дюпюи. – Кн. 3 : 1800 год – 1925 год. – М.; СПб : Полигон–АСТ, 1998. – 1016 с.

14. Дэйви М. Эволюция войн / Морис Дэйви. – М. : Центрполиграф, 2009. – 386 с. – (Хроники военных сражений).
15. История военного искусства / [М.М. Кирьян, А.И. Бабин, Н.М. Кравченко и др.] ; под ред. П.А. Жилина. – М. : Воениздат, 1986. – 445 с.
16. История военного искусства / под общ. ред. А.А. Строкова. – М. : Воениздат, 1966. – 655 с.
17. История военного искусства : [в 2-х т.] / под общ. ред. П.А. Ротмистрова. – Т. 1. – М. : Воениздат, 1963. – 528 с.
18. История войн и военного искусства : учебник для слушателей-офицеров высших военно-учебных заведений советских вооруженных сил / [Ред. комис. И.Х. Баграмян и др.]. – М. : Воениздат, 1970. – 559 с.
19. Йоргенсен К. Войны и сражения Нового Времени 1500–1763 гг. / Кристер Йоргенсен, Михал Павкович, Роб Райс, Фредерик Шнайнд, Крис Скотт. – М. : Эксмо, 2006. – 264 с.
20. Кризи Э. Великие битвы XI – XIX веков: от Гастингса до Ватерлоо / эдвард Кризи ; пер. с англ. А.Л. Андреева. – М. : Центрполиграф, 2009. – 252 с. – (Хроники военных сражений).
21. Кулинский А.Н. Европейское холодное оружие. / Александр Николаевич Кулинский. – СПб. : ООО «ТПГ «Атлант»», 2003. – 552 с.
22. Лиддел Гарт Б.Х. Решающие войны в истории / Бэзил Хенри Лиддел Гарт. – М. : Центрполиграф, 2012. – 288 с.
23. Лиддел Гарт Б.Х. Стратегия непрямых действий / Бэзил Хенри Лиддел Гарт; пер с англ. – Москва. Иностранная литература. 1957. – 464 с.
24. Лэннинг М. 100 великих полководцев / Майкл Ли Лэннинг. – М. : Вече, – 1999. – 480 с.
25. Меринг Ф. История войн и военного искусства / Франц Меринг. – СПб. : ООО «Издательство Полигон», 1999 – 528 с., ил.
26. Мячин А.Н. 100 великих битв / А. Н. Мячин. – М. : Вече, 2005. – 640 с.
27. Свечин А.А. Эволюция военного искусства : [в 2-х т.] : [Электронный ресурс] / Александр Андреевич Свечин. – М.-Л.: Военгиз, 1928. – Режим доступа до вид.: <http://militera.lib.ru/science/svechin2a/index.html>
28. Словарь военных терминов / Сост. А.М. Плехов. – М. : Воениздат, 1988. – 335 с.
29. Советская военная энциклопедия : [в 8 томах] / Глав. ред. ком.: А.А. Гречко (председатель). – М. : Воениздат, 1976.
30. Соколов Б.В. 100 великих войн / Б.В. Соколов. – М. : Вече, 2002. – 538, [6] с.
31. Строков А.А. История военного искусства. Капиталистическое общество от Французской буржуазной революции до периода империализма. – М. : Воениздат, 1965. – 692 с.
32. Хардинг Д. Иллюстрированная история оружия от древности до наших дней / Д. Хардинг, Р. Грей ; пер. с англ. П.А. Самсонова. – Минск : Попурри, 2004. – 336 с.
33. Шишов А.В. 100 великих военачальников / А.В. Шишов. – М. : Вече, 2002. – 608 с.
34. Яковлев В.В. История крепостей / Виктор Васильевич Яковлев. – М. : ООО «Фирма «Издательство АСТ»; СПб.: ООО «Издательство Полигон», 2000. – 400 с.

10.2. Допоміжні джерела

35. 100 битв, которые изменили мир. – 2011–2012. Вып. №1. – Бородино: 1812. – 32 с.
36. Вып. №4. – Ватерлоо – 1815. – 32 с.
37. Вып. №7. – Трафальгар – 1805. – 32 с.
38. Вып. №10. – Полтава – 1709. – 32 с.
39. Вып. №24. – Синоп – 1853. – 32 с.
40. Вып. №27. – Лейпциг – 1813. – 32 с.
41. Вып. №30. – Чанселорсвилль – 1863. – 32 с.
42. Вып. №43. – Роркс-Дрифт – 1879. – 32 с.
43. Вып. №44. – Новый Орлеан – 1815. – 32 с.
44. Вып. №45. – Цорндорф – 1758. – 32 с.
45. Вып. №48. – Нови – 1799. – 32 с.

46. Вып. №51. – Гравелот – Сен-Прива – 1870. – 32 с.
47. Вып. №52. – Балаклава – 1854. – 32 с.
48. Вып. №55. – Кунерсдорф – 1759. – 32 с.
49. Вып. №58. – Йена – 1806. – 32 с.
50. Вып. №60. – Вена – 1683. – 32 с.
51. Вып. №64. – Бленхейм – 1704. – 32 с.
52. Вып. №65. – Очаков – 1788. – 32 с.
53. Вып. №66. – Геттисберг – 1863. – 32 с.
54. Вып. №70. – Гангут – 1714. – 32 с.
55. Вып. №73. – Росбах и Лейтен – 1757. – 32 с.
56. Вып. №75. – Мальта – 1565. – 32 с.
57. Вып. №77. – Люцен – 1632. – 32 с.
58. Вып. №81. – Павия – 1525. – 32 с.
59. Вып. №87. – Марстон-Мур – 1644. – 32 с.
60. Вып. №88. – Плесси – 1757. – 32 с.
61. Вып. №89. – Плевна – 1877. – 32 с.
62. Вып. №92. – Сольферино – 1859. – 32 с.
63. Вып. №93. – Прейсиш-Эйлау – 1807. – 32 с.
64. Вып. №97. – Фредериксберг – 1862. – 32 с.
65. Вып. №100. – Лепанто – 1571. – 32 с. Альманах «Армии и битвы». – М. : РЕЙТТАРЪ, 2002–2009.
66. Военно-историческая антропология. Ежегодник. – М. : РОССПЭН, 2002–2006.
67. Военно-исторический альманах «Новый солдат». – 2000–2002. №7. – Битва при Лейпциге. 1813 г. – 64 с.
68. №15. – Артиллерия Наполеона 1792–1815 гг. – 60 с.
69. №17. – Битва при Саламанке 1812 г. – 60 с.
70. №21. – Битва при Виттории 1813 г. – 60 с.
71. №23. – Французский пехотинец 1803–1815 гг. – 48 с.
72. №28. – Русские гренадеры. 1799–1815 гг. – 48 с.
73. №60. – Ландскнехты. 1486–1560 гг. – 44 с.
74. №90. – Конкистадоры. 1492–1550 гг. – 40 с.
75. №104. – Армия Ивана Грозного. 1505–1700 гг. – 40 с.
76. №105. – Пираты. 1660–1730 гг. – 40 с.
77. №117. – Английская армия Генриха VIII. 1510–1545 гг. – 40 с.
78. №127. – Немецкие ландскнехты. 1470–1556 гг. – 40 с.
79. №130. – Гражданская война в Англии. 1642–1660 гг. – 40 с.
80. №131. – Английские рыцари. Период Тюдоров. 1500–1600 гг. – 40 с.
81. №139. – Железнобокие. Английская конница. 1588–1688 гг. – 40 с.
82. №142. – Польские крылатые гусары. 1576–1775 гг. – 40 с.
83. №149. – Королевские мушкетёры. Англия. 1588–1688 гг. – 40 с.
84. №158. – Армия Польши. 1569–1696 гг. Часть 1. – 40 с.
85. №159. – Армия Польши. 1569–1696 гг. Часть 2. – 40 с.
86. №166. – Британский стрелок. 1797–1815 гг. – 40 с.
87. №170. – Кирасиры Наполеона. – 40 с.
88. №171. – Линейная кавалерия Наполеона. – 40 с.
89. №174. – Гвардия Наполеона. 1799–1815 гг. – 40 с.
90. №179. – Шотландские горцы. 1689–1746 гг. – 40 с.
91. №180. – Битва при Павии, 1525 г. Триумф немецких ландскнехтов. – 44 с.
92. №181. – Английская пехота в период гражданской войны. 1642–1660 гг. – 40 с.
93. №182. – Английская конница в период гражданской войны. 1642–1660 гг. – 40 с.
94. №186. – Непобедимая армада 1588 г. – 40 с.
95. №189. – Пехота Петра I. – 40 с.
96. №190. – Кавалерия Петра I. – 40 с.
97. №192. – Венгерские гусары. 1756–1815 гг. – 40 с.

98. №195. – Русская пехота. 1799–1814 гг. – 40 с.
99. №196. – Русская кавалерия. 1799–1814. – 40 с.
100. №197. – Линейная пехота Наполеона. – 36 с.
101. №198. – Легкая пехота Наполеона. – 36 с.
102. №199. – Почетная гвардия Наполеона. – 40 с.
103. №201. – Британские гвардейские гренадеры. – 40 с.
104. №202. – Драгуны и уланы Наполеона. – 40 с.
105. №209. – Разведчики императорской гвардии Наполеона. – 40 с.
106. №210. – Карабинеры Наполеона. – 40 с.
107. №212. – Гвардейская кавалерия Наполеона. – 40 с.
108. №213. – Прусская легкая пехота. 1792–1815 гг. – 40 с.
109. №214. – Прусская легкая пехота. 1792–1815 гг. – 40 с.
110. №217. – Прусская кавалерия. 1792–1807 гг. – 32 с.
111. №218. – Прусская кавалерия. 1807–1815 гг. – 40 с.
112. №219. – Русская пехота. 1725–1763 гг. – 40 с.
113. №220. – Русская кавалерия. 1725–1763 гг. – 40 с.
114. №223. – Тяжелая кавалерия Веллингтона. – 40 с.
115. №224. – Французская пехота Людовика XV. 1730–1770 гг.
116. №225. – Шотландские рыцари. 1513–1550 гг. – 40 с.
117. Военно-исторический журнал. – М., 1991–2012. – (Ежемесячное научно-популярное издание Министерства обороны Российской Федерации).
118. Цейхгауз. Российский военно-исторический журнал. – 1991–2012.